

 <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1800>

Citation: Öz Çelikbaş, E. (2020). Sanatın iyileştirici gücü: Terapötik sanat ve Yayoi Kusama. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(51), 565-572.

Dr. Öğr. Üyesi Eda ÖZ ÇELİKBAŞ

Karabük Üniversitesi, SFTG STF, Resim Bölümü, Karabük / TÜRKİYE, 0000-0002-5243-7242

SANATIN İYİLEŞTİRİCİ GÜCÜ: TERAPÖTİK SANAT VE YAYOI KUSAMA

ÖZET

Yayoi Kusama, Japon avant-garde, pop-art, feminist ve hatta art brüt hareketinin içinde de yer alan önemli bir sanatçıdır. Sanatçı, çok küçük yaşlardan itibaren gördüğü halüsinasyonlarını resimlerine yansıtır. İlerleyen yaşlarda da psikolojik sorunlarıyla baş etme yöntemi olarak resmi kullanır. Onun için sanat, bilinçaltını direk olarak puantiyelerle, gördüğü halüsinasyonların dalgalanmalarını yansıtarak, öykündüğü Georgia O'keeffe'in çiçekleri gibi iri iri çiçek benzeri formlarda betimleyerek sunar.

Onu diğerlerinden farklı kılan, psikolojik olarak rahatsız olması ve bu şekliyle üretebilmesidir. Bilinçaltını izleyiciye ham halde sunar. Bu sebeple de aslında Art Brut hareketinin tam da merkezinde yer verilebilir.

Yaratıcılığı, çalışkan oluşu, hırslı oluşu ve amacına ulaşmak için kararlılığı ile günümüz sanatında da önemli bir yerde olan Kusama, bu çalışmada terapötik açıdan sanatın yeri ve sağaltım olarak sanat bağıntısında ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yayoi Kusama, Halüsinasyon, Bilinçaltı, Psikolojik, Terapötik.

THE HEALING POWER OF ART: THERAPEUTIC ART AND YAYOI KUSAMA

ABSTRACT

Yayoi Kusama is an important artist who is also involved in the Japanese avant-garde, pop-art, feminist and even art gross movement. The artist reflects the hallucinations she has seen from a very young age in her paintings.

She uses the picture as a method of coping with his psychological problems in the later ages. For her, art presents the subconscious directly in polka dots, reflecting the fluctuations of hallucinations she sees, and depicting them in large flower-like forms like the flowers of Georgia O'keeffe, which she emulates.

What makes it different from others is that it is psychologically uncomfortable and can produce in this way. It presents the subconscious in the raw form to the audience. For this reason, it can actually be at the center of the Art Brut movement.

Kusama, which is an important place in today's art with its creativity, hardworking, ambitiousness and determination to reach its purpose, will be tried to be considered in the relation of art as the place of art and therapeutic in this study.

Key Words: Yayoi Kusama, Hallucination, Subconscious, Psychologic, Therapeutic.

1. GİRİŞ

Yayoi Kusama, sınırlılıktan sonsuzluk, baskıdan özgürlük, monotonluktan motivasyon ve rahatsızlıktan sanat çıkarmıştır. O, Japonya'nın yetiştirdiği en önemli sanatçılardan biri mi tartışılır; çünkü onu hangi ülke büyüttü çok da emin olunamaz; ama Japonya'nın en ünlü, en önemli, en şahsına münhasır sanatçılarından başında geldiği kesindir (Örnek, 2016).

Günümüzde, 90 yaşını geçmiş olmasına rağmen hala gündemdedir. Onun puantiyeleri Roy Lichtenstein'in Benday noktalarından daha da çok konuşuluyor belki de.

Kusama, avangart (avant-garde) sanatın en büyük temsilcilerinden biri olmuştur. Minimalist, feminist sanat ve pop-art'ın da öncülerinden gösteriliyor; öyle ki Andy Warhol'dan bile daha çok konuşulduğu ve o dönem bilindiği söyleniyor. Sanatın her alanında çalışmalarını üretebiliyor: resim, heykel, kolaj, yerleştirmeler, şiir, roman, sinema, performans bunlardan sadece bir kaç. Sanatının çeşitlilik arz etmesi sanatın terapötik süreçte iyileştirici özelliğini de vurgular niteliktedir.

Yayoi Kusama; kimi zaman renkli, coşkulu, dikkat çeken biridir, kimi zaman da karamsar, hastalıklı, sorunlu biridir fakat her zaman da yaratıcı bir kişiliğe sahiptir. Kusama, daha 10 yaşında iken sanatla ilgili her şeye meraklıdır. Her zaman büyük bir tutkuyla çalışmış, eserleriyle ilgili yazılanları, söylemleri önemsiz bulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan bütün sanatsal gelişmelerden yararlanmayı bilmiştir (Keekan, 2012: 67; Kıran, 2013: 118) (Resim 1).

Resim 1: Yayoi Kusama ve Sanatı, Kolaj Fotoğraf **Kaynak:** URL 1

1.1. Yayoi Kusama ve İyileştirici Sanat Serüveni

1929 yılında Japonya’da dünyaya gelen Kusama, henüz 10 yaşındayken çeşitli halüsinasyonlar görmeye başlamıştır. Bu halüsinasyonlar zamanla görüleri haline gelmiştir. Bu görüleri onun için nokta nokta ve dalgalı hareket halindedir. Pek tabii ki bu tür hayali görüleri bireyde doğuştan oluşmamaktadır. Orta sınıf bir ailede doğan Kusama ile annesi arasında pek de sağlıklı olmayan bir ilişki olduğu söylenir. Kusama, annesi için babasının çapkınlıklarını takip eden bir ajandır. Annesi bu ajanlıkları Kusama’ya yaptırarak aslında gelecekte O’nun cinsel ilişkilerinde travmatik bir durum oluşturmuştur. Bu sebeple dışavurumunda zaman zaman sapkınlıklar da oluşmuştur.

Kusama için sanat, resim yapabiliyor olmak aslında zihnindeki düşüncelerden kurtulma yöntemi olmuştur. O zihnindeki halüsinasyonlardan ortaya çıkan görüleriyle bilinçüstü ve bilinçaltı şekilde dışavurur. Bu tam da terapötik sanatların istediği bir dışavurumdur. Birey kendi sağaltımını kendisi karar verirse en iyi şekilde sağlar. Bu sebeple erken yaşlarda başlayan psikolojik sıkıntıları ve görüleri onun sanatındaki puantiyeleri ve dalgalı çiçekleri ortaya çıkarmıştır. Georgia O’keeffe’ e ulaşma çabası onu daha da hırslandırmıştır. Onun çiçeklerine ve sanatına olan hayranlığı, New York’da yaşaması ve ünlü olması onun da hayalleri arasına girmiştir (Resim 2).

Resim 2: Yayoi Kusama'nın Hayran Olduğu Georgia O'Keffe ve Dalgalı Çiçekleri **Kaynak:** URL 2

1957 yılında büyük uğraşları sonucu ABD'ye gidebilmiştir. O dönem sanatın merkezi Amerika'dır. Resim sanatı bağlamında galeriler, sergiler büyük ilgi görmekte ve sanatçılar piyasada var olurlarsa çok da para kazanmaktadır. Avangart birçok akımın da kendini gösterdiği yıllarda o tam da kendini ve bilinçaltı psiko sanatını göstermek için hayali olan Amerika'ya ulaşmıştır.

1959 yılında New York Brata Galeri'de ilk kişisel sergisini açar (Kusama, 2012). İlk solo sergisinin adı: Obsessional Monochrome-Takıntılı Monokrom'dur. Burada bile terapi olarak sanatının hayatındaki yerini ve sanatsal dışavurumunu net ifade etmektedir.

Obsesyon; kişinin zihninden atamadığı, istenmeyen, takıntılı düşünce, fikir ve görüntüler olarak tanımlanır. Herkesin zihninde zaman zaman kendisini rahatsız hissetmesine neden olan, alışılmadık düşünceler belirebilir ancak bu düşünceler her ne kadar şaşırtıcı hatta korkutucu olsa da günlük hayata devam etmeye engel taşımaz. Ancak obsesif kompulsif bozukluk hastaları için bu tür düşünceler zamanla büyük bir stres ve rahatsızlık kaynağı haline gelebilir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre, dünya çapında 15-44 yaş arasında hastalık nedeniyle iş göremezliğe neden olan ilk 20 hastalık arasında değerlendirilen Obsesif Kompulsif Bozukluk (OKB); takıntılı düşünceler (obsesyonlar) ve bu düşüncelerin neden olduğu zorlantılı davranışlarla (kompulsiyonlar) tanımlanan bir tür anksiyete bozukluğudur (URL 9).

Kusama'nın psikolojisini bozan sadece çocukluk dönemi ebeveynlerinin sorunlu ilişkisi olmamıştır. Parasız kalmaktan kötü işlerde çalışması, yemek alacak kadar parasının olmaması ve tek başınalık onun psikolojik sorunlar yaşamasını da desteklemiştir.

New York'ta, kişisel sergisinin akabinde, happeningler, festivaller ve workshoplar düzenlemiş, burada da hep beneklerini (polka dots) kullanmıştır. Burada takdir edilmesi gereken nokta, sanat eğitimi almadan, psikolojik sorunlarıyla ve görümler gördüğü mental rahatsızlıklarıyla Kusama, Amerika gibi sanatın merkezinde ve bir yabancı genç kadın olarak kendini gerçekleştirmesidir. Sanatının kavramsal çerçevesinde o hastalığının da etkisiyle oldukça takıntılı bir hal alarak ilerlemiştir. Bu hırsı ve çalışkanlığı da takıntılı olmasının sonuçlarındandır.

Sosyal çerçevesinde de çok sağlıklı hareketler sergilemeyen Kusama, 1966 yılında Venedik Bienali'ne katılıyor fakat eserine komik bir fiyat biçince tepki alıyor ve 1970'lerde Japonya'ya ülkesine geri dönüyor. Oldukça katı kurallarla dolu Japon kültürü Kusama'yı ve onun happeninglerle bezeli sanatından pek de haz etmiyor ve Kusama Amerika'ya geri dönüyor. Sosyal hayatı gibi özel hayatında da farklı biri olan Kusama, cinsellikle arasındaki tabuyu kaldıramıyor.

ABD'li sanatçı Donald Judd'la da kısa bir ilişki yaşadktan sonra, bilinen tek uzun süreli romantik ilişkisini -onda da cinsellik bulunmamakta- sanatçı Joseph Cornell ile yaşıyor. Aralarında özel bir bağ ve 26 yaş fark olmasına rağmen, Yayoi, platonik olarak sevecek kadar tutkulu bir aşk olarak ilişkilerini nitelendiriyor. Annesiyle yaşayan Cornell'in evinde kalan Kusama ve Cornell birbirlerinin portrelerini yapıyor, kolajlar gönderiyorlardı. Kolaj, Cornell'in sanatında en önemli tekniğiydi; zaman zaman assemblajlara da dönüştü çalışmalarını. Cornell, onun maddi durumuna üzülen, satması için bazı imzalı resimlerini veriyordu. 1972'de Cornell'in ölümü Kusama'yı derinden yaralamıştır (Resim 3).

Resim 3: Joseph Cornell ve Çalışmaları; Kolajlar ve Assemblajlar **Kaynak:** URL 3

Hayatındaki iniş çıkışlar, akıl hastalığının artışı üzerine bu derin üzüntü de gelince, Japonya'ya dönerek kendi isteğiyle akıl hastanesine yatıyor (Örnek, 2016) (Resim 4).

Resim 4: Yayoi Kusama'nın Akıl Hastanesi Yanında Yer Alan Stüdyosu/Atölyesi **Kaynak:** URL 4

Akıl hastanesinin yanına atölyesini kuruyor ve burada çalışmalarına devam ederken Moda duayeni Marc Jacobs' un desteğiyle Louis Vuitton için de tasarımlar gerçekleştiriyor. Sanatı olmasaydı kendini çoktan

öldüreceğini ve aslında sanatının onu tedavi ettiğini sürekli dile getiren sanatçı hastanenin yanındaki atölyesinde çalışmalarına devam ediyor (Resim 5).

Resim 5: Louis Vuitton & Yayoi Kusama Tasarımları **Kaynak:** URL 5; URL 6

Takıntılı durumu onun hızlı üretimine de sebep olmaktadır. Yani çalışmalarını yapması çok zamanını almamakta, kısa sürede onları tamamlamaktadır. Onun yüksek takıntısı tıpkı Marilyn Monroe ve Elvis Presley' in yaşadığı gibi en mükemmel ve en iyi olmak, en ünlü olmak arzusuyla beynini rahatsız etmeye devam etmiştir. Sanatın, resim sanatının onu iyileştiren en büyük tedavi yöntemi olduğunu da sürekli dile getiren sanatçı, 2000'li yılların başından sonra dünyaca ünlü bir sanatçı olmayı da başarmıştır.

Olağanüstü çalışma azmi, işlerinin güncel sanat anlayışında kabul görmesi, onu hep zirveye taşımıştır. İlk ciddi çalışmalarından biri olan Çocuklar için tasarladığı “Silinmişlik Odası” ile bunu izleyen diğer projeleriyle adeta bir fenomen haline gelmiştir.” (Kıran, 2013: 119; Monro, 2012: 78) (Resim 6).

Resim 6: Yayoi Kusama, Silinmişlik Odası, Suda Ateşböcekleri, Aynalar, Pleksiglass, Işıklar, Su, 2002, Toledo Müzesi **Kaynak:** URL 7

2. TERAPÖTİK SÜREÇ VE SANATIN İYİLEŞTİRİCİLİĞİ

Terapötik, sağaltıcı, tedaviye ait, tedavi edici, terapi amaçlı, terapide kullanılan anlamlarına gelir (URL 10). Sanat eserleri bir terapötik araç olabilir. Sadece sanatçının kendini dışavurumu değil aynı zamanda o eseri fark edenin de üzerinde yarattığı etki, uyaran olabilme gücü ve toplumsal bir dil oluşturabilme niteliği açısından da önemlidir. Bu nedenle sanat ve yaratıcılığın psikoloji ile ilişkisi bir terapötik süreç olarak birleştirilmiştir (Acar ve Düzakın, 2017:4). İnsan tüm gücüyle sanat fenomenini ortaya koyar. Karmaşık bir varlık olarak, sanatını, reel hayatının bir temsili olarak yaratır. Orada kendi karmaşıklığını, yine kendisi ama dışarıdan da temaşe edebilen bir özne olarak anlamlandırır. Transferini varlıkta, bilgide, etikte ve nihayet sanatta en yüce olanda odaklar (Filiz, 2016:171). “Sanatla uğraşmasaydım çoktan ölürdüm.” diyen Kusama sanatı her zaman bir araç olarak görmüş ve şöyle devam etmiş: “Sanat gördüğüm, yaşadığım olumsuz şeylerden kurtulmak için bir araçtı, bir yoldu, yöntemdi ve kurtuluşu. Bu yüzden sürekli çizdim, boyadım ve yazdım.” (Monro, 2012: 79).

Kusama sanatın terapötik sürecini yaşayarak öğrenmiştir. Onun sanatı, benekleri (Polka Dots), görülerindeki dalgaları, ateş böcekleri, ışıkları aslında onun terapisi olmuştur. Sanatla terapinin iyileştirici gücü, kişinin kendini keşfi günümüz Türkiye’inde bile 2012 yılı itibariyle dernekleşme ve eğitimlerin oluşturulması ile kendini ciddi anlamda sanat alanında ve sağlık alanında göstermektedir. O, terapisini sanat ile gerçekleştirerek kendi sağaltımını-katarsisini yaşamaktadır ve yaşamıştır da. Art Brut sanat hareketinde de durum benzerdi. O sebeple aslında Kusama, Art Brut hareketinin bir temsilcisi olarak da yer alabilir. Tıpkı Art Brut sanatçıları gibi –ki sanat eğitimi almış olma şartı orada da yoktu– o da kendi psikolojik ve psikiyatrik hastalığının dışavurumunu en duru şekilde sanatıyla ortaya çıkarmıştır. Onu bu denli ünlü ve bilinen yapan da bu rahatsızlığı ile sanatını birleştirmesi olmuştur (Resim 7).

Resim 7: Yayoi Kusama ve Kendine Has Tarzı Çalışmalarıyla Bütünlük İçindedir **Kaynak:** URL 8

Sanatın iyileştirici gücü Amerika’da 1940’lı yılların akabinde sağlık alanında rehabilitasyon merkezlerinde sanat ve terapi kapsamında psikiyatristler tarafından kullanılarak başlamıştır. Sanatın psikoterapide kullanılmasının önemi araştırılıp uygulandıktan sonra da psikoloji ve klinik psikoloji alanında da kullanılmaya başlanmıştır. Ülkemizde de 1992 yılında Prof. Dr. Nevin Eracar tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Öncesinde 1960’lı yıllarda psikiyatristler kullanmayı deneseler de çalışmaların devamı gelmemiştir. 2012 yılında Sanat Psikoterapileri Derneği’nin kurulması sanatın psikoterapi ve terapötik sürecini vurgulamak açısından yapılan çalışmalarla kendini göstermiştir. Sanat iyileştirir mottosuyla 2020 Mart ayında Sanat Psikoterapileri Haftasında (14-23 Mart), çalıştaylar ve sempozyumlarla sanatın iyileştiriciliği irdelenmektedir.

Sanatın rehabilite edici özelliği ve sanatla terapinin, yaratıcı sürecin, bedensel ve psikolojik iyi oluşa önemli katkı sağladığı bilinmektedir (Demir, 2018: 229). Terapi olarak sanat yani sanat terapisi; görsel sanatları, yaratıcılığı ve terapötik süreci bir araya getirerek düşünce, duygu ve davranışta iyi oluşu sağlamayı amaç edinen dışavurumcu bir terapi biçimidir (Rappaport, 2009: 25).

Sanat açısından da bilinçaltındaki duyguların yaratıcılıkla dışavurumu önemlidir. Buradaki yaratıcılık ham halde duyguların dışavurumunu akış halindeyken otomatik olarak dışavurulmasından geçer. Kusama'daki sanat dışavurumu hali de böyledir. Üstelik psikolojik rahatsızlığı sebebiyle görüşleri tamamen zihninin dışavurumudur. Bu durum şizofreni hastalarında da oldukça yaratıcı sonuçlar doğurmaktadır. Duygular, yararlı sonuçlara sebep olduğu gibi zararlı sonuçlar da doğurabilir (John ve Gross, 2004). Burada etkin bir belirleyici duygu düzenleme biçimidir (Denollet, Nykliček ve Vingerhoets, 2008). Gross ve Munoz (1995) duygu düzenlemenin, psikolojik iyi oluşun temeli olduğunu ifade etmişlerdir.

Buradan şunu anlıyoruz, duygularını kontrol etmek isteyen insan sanat ile kendini terbiye edebilir, duygularını kontrol altına alabilir. Sanat, psikolojik iyi oluş haline ve kişinin kendi terapötik sürecine oldukça olumlu etki eden bir kavramdır. Yayoi Kusama'nın da takıntılı psikolojik durumunda terapötik sürecini oluşturan sanatı, onun belki de yaşamda kalabilmesi için en önemli tedavi şekli olmuştur. Sanatın tedavi edici özelliği bir kez daha Kusama'nın sanatında görülmüş oluyor. O, terapötik süreç sanatıyla izleyicilere ve sanatçılara kendi bilinçaltının dışavurumunu iyi oluş haliyle sunuyor. Sanat her koşulda iyileştirici özelliğiyle insanlar için, evren için terapötik bir tedavi biçimidir.

3. SONUÇ

Günümüz sanatı gün geçtikçe değişen ve yeni oluşumlara da yer veren bir uygulama sahasıdır. Günümüz sanatında yeni diye bir şey yoktur, neredeyse her şey yapılmış ve denenmiş durumdadır. Sanatsal bağlamda eğitim programlarında ve sanat arenalarından terapötik çalışmalara yer verilmesi bireyin anlaşılması, bilinçaltının dışavurulması açısından oldukça önemlidir.

Japon sanatında ve Amerika'da Warhol'dan önce geldiği düşünülen Yayoi Kusama, sanatın iyileştirici gücünden ve terapötik sürecinden beslenerek çalışmalarını üreten bir sanatçıdır. O aynı zamanda kendi kendisinin hekimi, şamanı ve terapisti olmuştur.

Sanat, sanat ve terapi bağlamında bireylerin iyi oluşuna oldukça etki etmektedir. Bu yapılan araştırmalarla da ortaya konulmuştur. Bu sebeple geleceğin en büyük hastalığı olarak görülen strese en büyük çözümlerden birisi de sanattır. Sanat, yalnızca bireylerin iyi oluş haline etkide değil; aynı zamanda kendi kendilerini tedavi edebildikleri ve sağaltım sağladıkları da bir alandır.

Geçmişten günümüze, insanoğlunun kendini gerçekleştirdiği, kültürel imgelemine sunduğu, geleneksel ve kavramsal bağlamda kendini dışavurduğu alan olarak sanat, Kusama'nın sanatında da kendinin dışavurumunu sağlamıştır.

Burada şu nokta çok önemlidir; Yayoi Kusama ve sanatın terapötik yansıması bağlamında ortaya çıkarılan çalışmalar, bireyin ham halde bilinçaltı ve ruh haliyle iletişime geçerek akışta kendini gerçekleştirmesini sağlamaktadır. Yayoi Kusama'nın sanatı ve kavramsal çerçevesi de bu şekilde biçimlenmiştir.

KAYNAKLAR

ACAR, S. Ş. ve DÜZAKIN C. S. (2017). *Sanatla Terapi ve Yaratıcılık Bir Eğitim Modeli Olabilir mi?* 1. Baskı, Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

DEMİR, V. (2018). Sanatla Terapi Programının Bireylerin Kaygı, Sosyal Kaygı ve Sağlık Kaygısı Düzeyleri Üzerine Etkisi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 223-234

DENOLLET, J., NYKLİÇEK, I. & VINGERHOETS, A.J. (2008). *Introduction: Emotions, Emotion Regulation, and Health*. In: Vingerhoets A.J., Nykliček I., Denollet J. (eds) *Emotion Regulation*. Springer, Boston, MA.

FİLİZ, Ş. (2016). Sanat Terapisinin Felsefi Boyutları. *MJH*, VI(I), 169-183.

- GROSS, J. J. & MUÑOZ, R. F. (1995). Emotion regulation and mental health. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 2(2), 151-164.
- JOHN, O. P. & GROSS, J. J. (2004). Healthy and unhealthy emotion regulation: Personality processes, individual differences, and life span development. *Journal of Personality*, 72(6), 1301-1334.
- KEEKAN, R. (2012). Yayoi Kusama “Tenacious Beauty”. *Flash Art*, Dergi No:285, New York.
- KIRAN, H. (2013). Puantiyeli Sonsuzluğun Obsesif Sanatçısı: “Yayoi Kusama”. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 4(4), 117-125.
- KUSAMA, Y. (2012). *Infinity Net: The Autobiography of Yayoi Kusama*. London: Tate Publishing.
- MONRO, A. (2012). *Say Hyouka no Keiki to Nata Tenrankai*. Bijutsu Techo, 64, No: 965, Tokyo.
- ÖRNEK, N. (2016). Yayoi Kusama: Sınır Tanımayan Obsesyon. *Tempo Mag Online Dergi*. <http://www.tempomag.com.tr/detail/yayoi-kusama-sinir-tanimayan-obsesyon>.
- RAPPAPORT, L. (2009). *Focusing-Oriented Art Therapy: Accessing The Body's Wisdom And Creative Intelligence*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- URL 1 <http://www.tempomag.com.tr/public/uploads/file/6e5d36ded6cd6c8ec364efb02a0f0845.jpg>
- URL 2 https://www.biography.com/.image/t_share/MTYyMjc4NzAzMDE4MDI2Nzg5/georgia-okeeffe-1887-1986-poses-outdoors-beside-an-easel-with-a-canvas-from-her-series-pelvis-series-red-with-yellow-albuquerque-new-mexico-1960-photo-by-tony-vaccarogetty-images.jpg
- URL 3 <https://walkerweb.imgix.net/cms/92633a081c1737916d20cb0ac7404cc4.jpg?auto=format,compress&w=1920&h=1200&fit=max&dpr=1.5;https://i.pinimg.com/originals/ef/d6/89/efd68939d642ced1d45894b0ab8ca94a.jpg>
- URL 4 <https://play.qagoma.qld.gov.au/looknowseeforever/images/timeline-images/kusama2010-full.jpg>
- URL 5 https://i.sozcu.com.tr/wp-content/uploads/2018/01/13153_original.jpg ;
- URL 6 https://i.sozcu.com.tr/wp-content/uploads/2018/01/13151_original.jpg
- URL 7 <https://www.artnews.com/wp-content/uploads/2019/10/firefliesroom3665final.jpg>
- URL 8 <http://www.sanatatak.com/wp-content/uploads/old/benekler-kraliesi-yayoi-kusama53973122061472775474.jpg>
- URL 9 Obsesif Kompulsif Bozukluk, <https://www.psikologofisi.com/psikolojik-rahatsızlıklar/obsesif-kompulsif-bozukluk>, Erişim Tarihi: 02.01.2020.
- URL 10 Terapötik Nedir? <https://www.nedirmedemek.com/terap%C3%B6tik-ne-demek> Erişim Tarihi: 02.01.2020.